

Використання міжнародної правової допомоги для збирання доказів під час спеціального досудового розслідування

Use of international legal assistance to collect evidence during a special pre-trial investigation

Артем Шевчишен

Ключові слова:

спеціальне досудове розслідування, підозрюваний, оголошення у розшук, міжнародний розшук, доказування, міжнародна правова допомога.

Key words:

pre-trial investigation, special pre-trial investigation, suspect, wanted ads, international search, proving, international legal aid.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиріч на загальносвітовому, континентальному та регіональному рівнях питанням налагодження ефективної взаємодії між правоохоронними органами різних держав у виявленні, розслідуванні та запобіганні найбільш суспільно небезпечних злочинів приділяється значна увага.

Стан дослідження проблеми. Урядом і парламентом нашої держави здійснено значний обсяг роботи щодо формування нормативно-правової бази міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. У цьому контексті окремо слід звернути увагу й на кардинальне розширення нормативними приписами розділу IX у КПК України 2012 р. правової регламентації процесуального порядку реалізації міжнародного співробітництва з питань проведення процесуальних дій у кримінальних провадженнях, видачі осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передачі матеріалів кримінальних проваджень (справ), визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб. Як слушно зауважують щодо цього П.П. Мінка та А.В. Хрідочкін, у КПК України 1960 р. положення ст. 31 не слід розглядати як такі, що забезпечували належну й однозначну регламентацію питань міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, тому новели розділу IX КПК України 2012 р. заслуговують тільки позитивної оцінки [1, с. 177–178].

Питання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні досліджувалися Р.М. Валєєвим, О.Г. Виноградовою, С.М. Вихристом, О.Г. Волеводзом, Т.С. Гавриш, О.М. Дроздовим, В.В. Зуєвим, А.Г. Калугіним, О.І. Леженіною, І.В. Лешуковою, В.В. Милинчук, М.І. Пашковським, М.І. Смирновим, О.М. Толочком, В.Д. Шинкевичем та ін. [2–15]. Зокрема, розглядалися питання щодо поняття, принципів, форм та основних напрямів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, підстав та процесуального порядку міжнародної правової допомоги, порядку вирішення питань різної нормативно-правової регламентації здійснення окремих процесуальних дій у кримінальному процесуальному законодавстві окремих держав і впливу цього на визнання одержаних доказів під час міжнародної правової допомоги допустимими у вітчизняному кримінальному провадженні тощо. Слід визнати, що напрацювання із цих питань здійснили значний вплив на формування сучасного вітчизняного кримінального процесуального законодавства та практики надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах.

Однак наявний сьогодні науковий доробок майже не містить висвітлення використання міжнародної правової допомоги під час досудового розслідування, яке здійснюється у режимі *in absentia*. Між тим, актуальність розробки цих питань постає з аналізу стану міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, викладеному у Висновку № (2007)1 Консультативної ради європейських прокурорів «Шляхи покращення міжнародного співробітництва у сфері кримінального правосуддя», ухваленого Європейською комісією з ефективності правосуддя Ради Європи 7 грудня 2007 р., та змісту багатосторонніх

і двосторонніх договорів щодо міжнародного співробітництва у кримінальних справах. Зокрема, у п. 16 зазначеного нами Висновку визначено, що значні труднощі виникають унаслідок відмінностей між правовими системами. Однією із ключових проблем поряд із подвійною кримінальною відповідальністю (принцип *ne bis in idem*) та різними повноваженнями запитуючого органу є різні засоби отримання доказів та наявна в окремих державах система винесення судових рішень *in absentia*. Вони є основними прикладами понять і процедур, які залежать від узгодженості на міжнародному рівні, що сприяло б співробітництву між різними системами. Не останнє місце посідає і затримка виконання запиту про надання правової допомоги без будь-яких об'єктивних причин через неналежне виконання професійних обов'язків виконавцями запиту без будь-яких очікуваних правових наслідків.

Мета статті – на підставі аналізу міжнародного та вітчизняного законодавства з питань міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні та практики його застосування визначити проблеми використання міжнародної правової допомоги для збирання доказів під час спеціального досудового розслідування, визначити шляхи їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Насамперед звернемо увагу на строки виконання міжнародних доручень. Цю проблему складно вирішити. Навіть під час досудового розслідування корупційних злочинів, незважаючи на потужну міжнародну підтримку діяльності, Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Національне антикорупційне бюро України зіштовхнулись із затягуванням із відповідями на запити про надання правової допомоги у кримінальних провадженнях як під час здійснення досудового, так і спеціального досудового розслідування. Н.І. Холодницький зазначає, що, наприклад, досудове розслідування до повідомлення про підозру народному депутату України М.В. Мартиненку тривало понад рік через те, що у кримінальному провадженні виконувалися понад десять міжнародних доручень у вісьмох країнах. Деякі доручення, які були направлені в березні 2016 р., виконані і на них отримані відповіді лише у січні 2017 р. За останнім дорученням відповідь надійшла 18 квітня 2017 р. Після цього прокурором було погоджено повідомлення про підозру М.В. Мартиненку [16]. Аналогічне довготривале виконання запитів щодо міжнародної правової допомоги під час досудового розслідування, зокрема й спеціального досудового розслідування у кримінальних провадженнях про корупційні злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг, встановлене у 96% досліджених нами випадків звернення із такими запитами у кримінальних провадженнях, що розслідувались органами досудового розслідування Національної поліції України. На жаль, чинні міжнародні правові акти не мають чітких приписів щодо строків виконання міжнародних запитів щодо надання правової допомоги у кримінальних провадженнях. Це цілком точно констатує Н.І. Холодницький [16]. Багаторічний досвід виконання міжнародних доручень показує, що недостатнім є визначення у міжнародному договорі того, що запит про надання міжнародної правової допомоги підлягає невідкладному виконанню (див., наприклад, ст. 7 Договору між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 26 листопада 2013 р., ст. 5 Договору між Україною та Сполученими Штатами Америки від 22 липня 1997 р.) через те, що така невідкладність трактується як негайний початок виконання міжнародного доручення, а не як найшвидше його завершення. У такому разі не можна не зазначити те, що вказівка на невідкладність виконання запиту не є стандартним складником нормативно визначеного порядку виконання міжнародних доручень у відповідних договорах, що укладені Україною. Прикладом цього є Договір між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 15 лютого 1995 р. або Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 9 січня 1995 р., які не містять вказівок щодо негайного виконання запитів.

З огляду на положення п. 3 ч. 1 ст. 280 КПК України, яким передбачена можливість зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру у разі, якщо наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва, може скластися думка щодо нівелювання законодавцем негативних наслідків затягування виконання міжнародних доручень. У контексті збереження строків досудового розслідування, визначених у ст. 219 КПК України, це справді було зроблено. Однак в аспекті доказування у кримінальному провадженні, під час якого відбувається звернення про надання міжнародної правової допомоги, цього не відбулося. Здійснення процесуальних дій за кордоном спрямоване на отримання доказів, без яких подальший рух досудового розслідування, зокрема й спеціального досудового розслідування, є проблематичним, а подекуди – неможливим. Через це досудове розслідування зупиняється відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 280 КПК України. Чим тривалішим буде проміжок часу, протягом якого не здійснюватимуться процесуальні дії вітчизняним слідчим, тим більшими є ризики втрати джерел доказів, про які нам не відомо, але може стати відомо з матеріалів, наданих закордонними компетентними

органами. Тому проблема невчасного виконання запитів про надання міжнародної правової допомоги є реальною і такою, що негативним чином впливає на результати доказування у кримінальному провадженні у випадку, коли статус особи визначений як підозрюваний, а також у випадку, коли повідомлення про підозру не оголошувалось.

Оптимальним, на перший погляд, у цій ситуації виглядає внесення змін та доповнень до чинних конвенцій і двосторонніх договорів у контексті встановлення строків виконання запитів про надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах. Однак з огляду на складну та довготривалу процедуру ініціювання, підготовки й узгодження, організації підписання та ратифікації міжнародних нормативно-правових актів набрання чинності відповідними змінами займе не просто роки, а десятиліття. Так, наприклад, підписання і ратифікація Додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 35 державами зайняло 23 роки.

Проблема зі строками виконання міжнародних правових доручень у кримінальних справах ускладнюється і тим, що немає однорідних підходів до унормування цього питання у кримінальному процесуальному законодавстві іноземних держав. Так, наприклад, у п. 1 §91g Закону ФРН про міжнародну правову допомогу у кримінальних справах (*Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen*) від 23 грудня 1982 р. (BGBl. 1982 I S.2071) визначено, що міжнародна правова допомога повинна бути надана протягом 30 днів після одержання запиту від компетентного органу, а у п. 2 §91g – що такий строк не повинен перевищувати 90 днів. При цьому відповідно до нормативних приписів п. 3 §91g строки надання міжнародної правової допомоги, передбачені у п.п. 1, 2 §91g цього Закону ФРН, можуть бути за відповідним зверненням компетентного органу іноземної держави зменшені, а відповідно до п. 4 §91g, якщо цього зробити не можна, то про це компетентний орган запитуючої держави повинен бути повідомлений [17]. Аналогічний підхід до визначення строків виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги присутній у ч. 2 ст. 558 КПК України. Відповідно до ч. 2 ст. 495 КПК Республіки Білорусь строк виконання звернень у рамках надання міжнародної правової допомоги органів, які здійснюють провадження, визначається генеральним прокурором Республіки Білорусь або його заступниками, але в межах яких термінів не вказано [18]. Наведені нормативно-правові акти загалом відображають типові підходи до унормування у кримінальному процесуальному законодавстві зарубіжних держав питання щодо строків виконання міжнародних доручень, а саме шляхом:

- чіткого визначення строків виконання звернень про надання міжнародної правової допомоги у кримінальній справі з можливістю їх корегування на прохання компетентного органу іншої держави;
- встановлення компетенції генерального прокурора або його заступника визначати у своєму рішенні строк звернення на виконання міжнародного доручення.

На строки виконання міжнародних доручень також можуть впливати положення кримінального процесуального законодавства окремих країн, згідно з якими виконання окремих процесуальних дій, що здійснюються за зверненням компетентного органу іншої держави, може бути оскаржене в судовому порядку щодо одержання доступу до відомостей, що становлять банківську таємницю, накладення арешту на майно, банківські рахунки тощо. Вітчизняним органам досудового розслідування відомі непоодинокі випадки, коли через це виконання міжнародних доручень затягувалося [19].

Можливість звернення із проханням щодо виконання міжнародного доручення у певний строк у КПК України не передбачена. Однак чи означає це його неприпустимість і неприйнятність? Вважаємо, що ні. По-перше, формулювання законодавцем у ч. 2 ст. 552 КПК України припису щодо того, що наведені у ній відомості повинні бути у запиті про надання міжнародної правової допомоги, не означає, що їх перелік має виключний характер, тобто не може бути розширений, та й подібні обмежувальні приписи відсутні в міжнародних правових актах із досліджуваного питання. По-друге, розширення змісту звернення про надання міжнародної правової допомоги є допустимим з огляду на засади взаємності та ввічливості, які властиві міжнародним відносинам [20, с. 369–375; 21, с. 43–63; 22, с. 129–135]. Тому, вважаємо, що не просто допустимим, а доцільним є у запитах про надання міжнародної правової допомоги з метою попередження затягування із виконанням міжнародного доручення просити запитувану сторону надати таку допомогу у певні чітко визначені строки. Якщо такі строки визначені в кримінальному процесуальному законодавстві запитуваної сторони, то у запиті необхідно орієнтуватися на них, а якщо такі строки не визначені, то варто орієнтуватися на практику здійснення процесуальних дій слідчими у нашій державі.

Поряд із розглянутою проблемою значно ускладнити збирання доказів із застосуванням заходів міжнародної правової допомоги під час спеціального досудового розслідування може режим *in absentia*. На цю проблему не безпідставно звернуто увагу у розглянутому вище Висновку № (2007)1 Консультативної ради європейських прокурорів «Шляхи покращення міжнародного співробітництва у сфері кримінального правосуддя», ухваленого Європейською комісією з ефективності правосуддя Ради Європи 7 грудня 2007 р. Проблема полягає у тому, що не у всіх державах передбачена можливість здійснення заочного кримінального провадження. У романо-германській (континентальній) та англо-американській (загального права) системах історично сформувалося різне бачення особливостей реалізації так званого права конфронтації. Як зазначає М.І. Пашковський, пп. (d) п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод передбачає право особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального злочину, допитувати свідків, що свідчать проти неї, або вимагати їх допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків з її сторони на тих же умовах, що і свідків, які свідчать проти неї. Це право обвинуваченого (підозрюваного, підсудного) у західноєвропейській правовій традиції визначається як право конфронтації. Близьким за значенням і змістом є інститут перехресного допиту у судочинстві країн загального права. Право конфронтації є одним із виразників принципу рівності засобів, який витікає із принципу справедливого судового розгляду [21, с. 138]. Різне розуміння змісту та допустимих форм реалізації цього права у різних державах може спричинити відмову у виконанні запитів про надання міжнародної допомоги шляхом здійснення процесуальних дій. Свого часу США відмовили Італії у виконанні рогаційного листа її консула в Денвері про допит судом США свідків, які проживають у Сполучених Штатах, у справі про вчинення вбивства громадянином Італії Francesco Archina. У зв'язку з італійським розслідуванням виникла необхідність допиту 25 свідків у США. Причиною відмови у наданні правової допомоги стало протиріччя судового запиту італійської влади поправці VI Біллю про права Сполучених Штатів, тому що обвинувачений, який перебував на території Італії, був позбавлений права на конфронтацію, тобто зустрічного допиту свідків, які свідчать проти нього [23, с. 405–498; 21, С. 76]. Аналіз зарубіжної літератури свідчить, що здійснення кримінального провадження *in absentia* неодноразово чинило вплив і на прийняття рішення щодо відмови в екстрадиції осіб, які вчинили злочини [24, с. 176–179; 25, с. 285]. І хоча випадків відмов у наданні міжнародної правової допомоги щодо проведення процесуальних дій під час спеціального досудового розслідування вітчизняна слідча практика не знає, проте слід мати на увазі, що потенційні ризики одержання такої відмови у державах, кримінально-процесуальним законодавством яких не передбачене заочне кримінальне провадження, існують. Особливо це стосується запитів щодо видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Імовірність відмови значно підвищується у ситуаціях, коли такі особи були ще засуджені із застосуванням процедур спеціального судового розгляду. Тому нами пропонується режим спеціального досудового розслідування розглядати як виключну форму досудового розслідування, рішення про застосування якої повинно прийматись у результаті вичерпання можливостей із міждержавного та/або міжнародного розшуку підозрюваного і його екстрадиції.

Висновки. З огляду на наведене вважаємо:

- у запитах про надання міжнародної правової допомоги з метою попередження затягування із виконанням міжнародного доручення доцільно просити запитувану сторону надати таку допомогу у певні чітко визначені строки. Якщо такі строки визначені в кримінальному процесуальному законодавстві запитуваної сторони, то у запиті необхідно орієнтуватися на них, а якщо вони не визначені, то варто орієнтуватися на практику здійснення процесуальних дій слідчими у нашій державі. Для оптимізації міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні у майбутньому під час укладення багатосторонніх та двосторонніх договорів про взаємну правову допомогу у кримінальних справах Міністерству закордонних справ України необхідно відстоювати включення нормативних приписів щодо строків виконання звернень про надання міжнародної правової допомоги та можливості і підстави їх зміни тільки за рішенням компетентного органу запитуваної сторони з обов'язковим інформуванням про це запитуючої сторони;
- спеціальне досудове розслідування через можливість невизнання його процедур та результатів у окремих державах може вплинути на прийняття рішення компетентним органом такої запитуваної сторони щодо відмови у наданні міжнародної правової допомоги для збирання доказів шляхом проведення процесуальних дій. Під час досудового розслідування у разі ініціювання прийняття процесуальних рішень щодо спеціального досудового розслідування необхідно, коли відома держава, де перебуває оголошена у міждержавний та/або міжнародний розшук підозрювана особа, брати до уваги її кримінальне процесуальне законодавство і концентруватися спочатку на вирішенні питання щодо екстрадиції цієї особи без прийняття рішення про спеціальне досудове

розслідування щодо неї. Якщо буде відмова в екстрадиції такої особи, тоді обґрунтованим і цілком виправданим буде звернення із клопотанням до слідчого судді щодо спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні. Для мінімізації ризиків відмови у наданні міжнародної правової допомоги під час спеціального досудового розслідування та в подальшому під час судового розгляду пропонуємо у ч. 2 ст. 297-4 КПК України передбачити як один із критеріїв, які повинні бути враховані слідчим суддею під час ухвалення ним рішення щодо дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування, результати застосування заходів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні та викласти цю норму у такій редакції:

«2. Під час вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування слідчий суддя зобов'язаний врахувати наявність достатніх доказів для підозри особи, щодо якої подано клопотання, у вчиненні кримінального правопорушення, а також чи вичерпані всі можливості заходів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні для встановлення місцезнаходження цієї особи та виконання процесуальних дій, які необхідні для досудового розслідування».

Анотація

У статті на підставі міжнародного і вітчизняного законодавства з питань міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні та практики його застосування визначено проблеми використання міжнародної правової допомоги для збирання доказів під час спеціального досудового розслідування, шляхи їх усунення. На підставі отриманих даних запропоновано зміни до чинного КПК України, які спрямовані на оптимізацію нормативно-правової регламентації здійснення спеціального досудового розслідування стосовно мінімізації ризиків відмови в наданні міжнародної правової допомоги. Наголошено на тому, що для забезпечення своєчасного виконання міжнародних доручень необхідно просити запитувану сторону їх виконати у певний строк.

Summary

The article, based on international and domestic legislation on international cooperation in criminal proceedings and its practice, identifies the problems of using international legal assistance for gathering evidence during a special pre-trial investigation and ways of their elimination. On the basis of the received data, it is suggested in the requests for international legal aid in order to prevent delays with the execution of an international mandate to request the requested party to provide such assistance within certain clearly defined terms.

Використана література:

1. Мінка П.П. Характеристика форм міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю в контексті проблеми адаптації вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу / П.П. Мінка, А.В. Хрідочкін // Право і суспільство. – 2013. – № 3. – С. 177–182.
2. Валеев Р.М. Выдача преступников в современном международном праве (некоторые вопросы теории и практики) / Р.М. Валеев. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1976. – 126 с.
3. Виноградова О.І. Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю (кримінально-процесуальний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О.І. Виноградова ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2000. – 230 с.
4. Вихрист С.М. Выдача осіб в аспекті співвідношення міжнародного та національного права : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 / С.М. Вихрист ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2003. – 185 с.
5. Волеводз А.Г. Методика заявления ходатайств о международной правовой помощи по уголовным делам / А.Г. Волеводз // Прокурорская и следственная практика – орган Координационного Совета Генеральных прокуроров стран СНГ. – 2001. – № 1–2. – С. 169–182.
6. Гавриш Т.С. Проблеми допустимості доказів отриманих в ході отримання міжнародної правової допомоги в кримінальних справах : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Т.С. Гавриш ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2004. – 224 с.

7. Дроздов О.М. Екстрадиція в кримінальному судочинстві України / О.М. Дроздов // Вісник прокуратури. – 2011. – № 11. – С. 49–59.
8. Зуєв В.В. Кримінальні процесуальні гарантії прав особи при міжнародному співробітництві під час кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.В. Зуєв ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2015. – 220 с.
9. Калугин А.Г. Международное сотрудничество в сфере уголовного судопроизводства : вопросы теории и практики : [учеб. пособ.] / А.Г. Калугин, В.Д. Шинкевич. – Красноярск, 2006. – 192 с.
10. Леженіна О.І. Організаційно-правові засади участі органів внутрішніх справ України у міжнародній правоохоронній діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.І. Леженіна ; Нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2004. – 267 с.
11. Лешукова І.В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / І.В. Лешукова ; Нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2004. – 190 с.
12. Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. Действующая практика и перспективы развития / В.В. Милинчук. – М. : Юрлитинформ, 2001. – 352 с.
13. Пашковський М.І. Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / М.І. Пашковський ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 243 с.
14. Смирнов М.І. Сутність і правова природа міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального процесу / М.І. Смирнов // Проблеми правознавства і правоохоронної діяльності. – Донецьк, 2004. – № 1. – С. 187–196.
15. Толочко О.М. Гуманізація процедури екстрадиції осіб, які вчинили кримінальні правопорушення / О.М. Толочко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 2. – С. 50–55.
16. Холодницький розповів про процедуру справи Мартиненка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://tsn.ua/politika/holodnickiy-rozpoviv-pro-proceduru-rozsliduvannya-spravi-martinenka-918292.html>.
17. Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen BGBL. 1982 I S.2071 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.gesetze-im-internet.de/irg/>.
18. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь № 295-3 от 16.07.1999 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://etalonline.by/?type=text&regnum=НК9900295#load_text_none_1_.
19. Ситник А. Нікому не вдасться внести конфлікт у взаємними НАБУ і САП [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://svitohlyad.info/?p=67690>.
20. Підгородинська А.В. Принципи міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства / А.В. Підгородинська // Актуальні проблеми держави та права. – 2007. – Вип. 32. – С. 369–375.
21. Пашковський М.І. Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / М.І. Пашковський ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 243 с.
22. Узунова О.В. Міжнародно-правові договори України як джерела кримінально-процесуального права : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О.В. Узунова ; Запорізький нац. ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 249 с.
23. Mueller G.O.W. International criminal law / G.O.W. Mueller, E.M. Wise. – New York – London : Rothman, 1965. – 660 p.
24. Ruggeri S. Audi alteram partem in criminal proceedings : towards a participatory understanding of criminal justice in Europe and Latin America / Stefano Ruggeri. – Springer, 2017. – 674 с.
25. Šepec M. International Criminal Cooperation Extradition and Surrender Procedures – Modern Trends and Problems / Miha Šepec // VARSTVOSLOVJE. Journal of Criminal Justice and Security. – 2015. – No. 2. – P. 277–293. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.fvv.um.si/rV/arhiv/2013-2/09_Sepec.pdf.

Артем Шевчишен,
кандидат юридичних наук,
старший слідчий в особливо важливих справах
Головного слідчого управління Національної поліції України